

Jolanta Hys
Biblioteka Narodowa
j.hys@bn.org.pl

Kartoteka wzorcowa Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej w Bibliotece Narodowej w kontekście zmian w kartotekach wzorcowych bibliotek zagranicznych

Słowa kluczowe: Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna, Biblioteka Narodowa, katalogowanie

Abstrakt: W artykule omówiono podjęte w Bibliotece Narodowej prace nad kartoteką wzorcową Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej. W opracowaniu zastosowano metodę analizy piśmiennictwa i przypadków kartotek wzorcowych w bibliotekach za granicą. Przedstawiono sposoby prezentacji języków klasyfikacyjnych w wybranych katalogach bibliotecznych i kartotekach wzorcowych. Analiza ta pozwoliła na przyjęcie założenia, zgodnie z którym powstanie kartoteki wzorcowej powinna poprzedzić zmiana zapisu symboli UKD z poziomego na pionowy. Opisano, przyjęty w Bibliotece Narodowej, sposób zapisywania symboli UKD w pionie. Przedstawiono etapy powstawania kartoteki wzorcowej UKD. Omówiono pola i podpola wyodrębnione ze struktury formatu dla klasyfikacji. Opisano strukturę i zawartość, utworzonej w Bibliotece Narodowej w systemie MAK, kartoteki wzorcowej UKD.

Keywords: Universal Decimal Classification, National Library, cataloguing

Abstract: This article describes some work undertaken in the National Library on the Universal Decimal Classification. This study presents a method of analysis based on the literature and case study of model card-index undertaken abroad. Ways of presenting the classification of languages in selected library catalogs and summaries of reference are described. This analysis is based on the assumption according to which the creation of model card-index should be preceded by the change of UKD records from horizontal to vertical form. The ways of using vertically written UKD records in National Library are described. This article presents the stages of developing the model card-index. Fields and subfields separated from the structure format of the classification are described. The structure and content created in the National Library in the system MAK with reference to the model card-index are also presented.

W 2011 r. udostępniono w Internecie kartotekę wzorcową Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej. Kartoteka wzorcowa UKD to forma prezentacji słownictwa (symboli) Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej oraz organizacji, kontroli jego poprawności i spójności w systemach informacyjno-wyszukiwawczych. Jest to wykaz symboli wzorcowych, przyjęty dla danego systemu, zawierający ustalone wyrażenia UKD w ujednoliconej formie. Kartoteka została przygotowana przez Pracownię Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej w Instytucie Bibliograficznym Biblioteki Narodowej. Nad stroną techniczną czuwał Zakład Technologii Informatycznych Biblioteki Narodowej.

Wdrożenie kartoteki wzorcowej UKD w Bibliotece Narodowej poprzedzone zostało:

- analizą rozwiązań w zakresie prezentowania symboli UKD w rekordach bibliograficznych i wzorcowych w katalogach bibliotek polskich i zagranicznych;
- zmianą porządku cytowania symboli UKD w rekordzie bibliograficznym, tj. zmianą zapisu symboli UKD z poziomego na pionowy;
- adaptacją wybranych pól formatu MARC 21 dla klasyfikacji i utworzeniem na tej podstawie struktury kartoteki wzorcowej UKD.

Przyjęcie określonych reguł zbudowania kartoteki wzorcowej UKD w Bibliotece Narodowej związane jest z analizą rozwiązań w zakresie prezentowania symboli klasyfikacyjnych w rekordach bibliograficznych i wzorcowych w katalogach bibliotek polskich i zagranicznych. Z analizy tej wynika, że stosowane są różne klasyfikacje biblioteczno-bibliograficzne oraz że w formacie MARC 21 dla opisu bibliograficznego (Format MARC 21 for Bibliographic Data) są one prezentowane w odpowiednich dla danej klasyfikacji polach. Symbole Klasyfikacji Dziesiętnej Deweya umieszczane są w polu 082, symbole Klasyfikacji Biblioteki Kongresu w polu 050. Pole 084 przeznaczone jest na inne systemy klasyfikacyjne, np. w katalogu Biblioteki Papieskiej Akademii Teologicznej umieszczony jest w nim symbol stosowanej w tej Bibliotece własnej Klasyfikacji Dziedziny Książek.

Niektóre biblioteki do prezentacji symboli klasyfikacji wykorzystują pola lokalne. W formacie MARC 21 dla opisu bibliograficznego pola 690-699 przewidziane są do prezentacji charakterystyk rzeczowych. Mianowicie, w polu lokalnym 691 (691 \$a Termin indeksowy \$9 język, w którym zapisano termin indeksowy \$8 symbol UKD) prezentowane są symbole UKD, na przykład w *Netzwerk von Bibliotheken und Informationsstellen in der Schweiz* (Szwajcaria) oraz w *LIBIS-Net Catalog* (Belgia). W kartotece wzorcowej *Netzwerk von Bibliotheken und Informationsstellen in der Schweiz* (NEBIS) poza symbolem UKD prezentowane są terminy indeksowe w języku angielskim, francuskim i niemieckim.

W formacie MARC 21 do prezentacji symboli Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej przewidziano pole 080. W tym polu prezentowane jest UKD, np. w izraelskim *The Technion Library Catalog*, a także w bibliotekach narodowych Chorwacji, Estonii i Węgier. Spośród podpól pola 080 w formacie MARC 21 dla opisu bibliograficznego wykorzystano podpola: \$a symbol UKD; \$x podziały wspólne; \$2 oznaczenie wydania tablic.

W zależności od potrzeb biblioteki wykorzystują wszystkie bądź wybrane spośród wymienionych podpól. Na przykład w katalogu Biblioteki Narodowej Estonii symbole UKD zapisane są w trzech podpolach: \$a, \$x i \$2. W *Lappeenranta University of Technology Library* (Finlandia) i w Bibliotece Narodowej Chorwacji wykorzystano w tym celu podpola \$a i \$x. Biblioteka Narodowa Węgier do prezentacji symboli UKD wykorzystuje tylko podpole \$a. W bibliotekach polskich do zapisu symboli UKD podpola \$a i \$x stosują na przykład Książnica Podlaska i Biblioteka Uniwersytetu Szczecińskiego, natomiast w Bibliotece Politechniki Białostockiej i Bibliotece Narodowej stosowane jest tylko podpole \$a.

Dane bibliograficzne są najczęściej prezentowane w formacie MARC 21 dla opisu bibliograficznego, rzadziej w formacie UNIMARC dla opisu bibliograficznego, w którym do prezentacji symboli UKD przewidziano pole 675. W UNIMARC wykorzystuje się podpola: \$a symbol klasyfikacji; \$v oznaczenie tablic klasyfikacji; \$z język [4, s. 233]. Pole 675

stosują np.: Biblioteka Narodowa Portugalii (PORBASE), Biblioteka Narodowa Słowenii (oparty na UNIMARC – COMARC), Biblioteka Narodowa Litwy oraz Biblioteka Narodowa Gruzji.

Można mówić o trzech typach rekordów wzorcowych, w których umieszczone zostały symbole klasyfikacyjne. Są to rekordy wzorcowe prezentowane w formacie MARC 21 dla rekordu hasła wzorcowego (MARC 21 Format for Authority Data), rekordy, w których użyto pól i podpól lokalnych (spoza formatu MARC 21) oraz rekordy zbudowane według formatu MARC 21 dla klasyfikacji.

Format MARC 21 dla rekordu hasła wzorcowego użyto do prezentacji symboli UKD w kartotekach wzorcowych o charakterze mieszanym. W takich kartotekach w jednym rekordzie wzorcowym prezentowane są jednostki leksykalne dwóch języków informacyjno-wyszukiwawczych. Przykładem kartoteki mieszanej jest czeska kartoteka wzorcowa Czech National Subject Authority File (CZENAS). Jest to kartoteka wzorcowa trzech największych bibliotek czeskich, tj. Biblioteki Narodowej w Pradze, Biblioteki Morawskiej w Brnie, Biblioteki Naukowej w Ołomuńcu. CZENAS jest kartoteką wzorcową UKD i haseł przedmiotowych. W czeskiej kartotece wzorcowej polem przeznaczonym do prezentacji symbolu UKD jest 089. Struktura rekordu kartoteki wzorcowej CZENAS składa się z następujących pól: 089 – symbol UKD; 150 – odpowiednik słowny; 450 – termin odrzucony; 550 – termin szerszy; termin węższy; 750 – termin w języku angielskim.

W 2009 r. Biblioteka Narodowa Hiszpanii zgłosiła do Network Development and MARC Standards Office Library of Congress propozycję zbieżną z metodą przyjętą w kartotece CZENAS. Propozycja zakłada dopisanie pola 080 do formatu MARC 21 dla rekordu hasła wzorcowego. Zgodnie z tą propozycją w polu 080 kartoteki wzorcowej Biblioteki Narodowej Hiszpanii prezentowany jest symbol UKD, a w polu 150 hasło przedmiotowe.

Biblioteki, które zdecydowały się na przyjęcie formatu MARC 21 dla klasyfikacji, stosują wybrane pola tego formatu. Nie ma pełnej implementacji formatu MARC 21 dla klasyfikacji. W Polsce w Bibliotece Narodowej przyjęto, że postulowana kartoteka wzorcowa UKD ma być kartoteką, w której prezentowane będą symbole UKD wraz z odpowiednikami słownymi, a zastosowanym formatem będzie format MARC 21 dla klasyfikacji.

Z początkiem 2011 r. w *Przewodniku Bibliograficznym* wprowadzono nowy sposób cytowania symboli UKD w rekordzie bibliograficznym. Do 2010 r. symbole UKD w jednym rekordzie bibliograficznym zapisywane były w jednym polu 080 w porządku poziomym. Od 2011 r. wszystkie symbole UKD stanowiące samodzielne jednostki wyszukiwawcze wpisywane są w powtarzalnym polu 080.

Już przed czterdziestu laty na zasadność stosowania zapisu pionowego w systemach komputerowych zwrócił uwagę Eugeniusz Ścibor. W systemach komputerowych dąży się do tego, aby każdy symbol elementarny (prosty) mógł stanowić wyrażenie wyszukiwawcze; symbole złożone (zestawione za pomocą dwukropka) stosuje się zazwyczaj tylko wtedy, gdy jakieś nierozdzielne pojęcie nie może być wyrażone w inny sposób; jest to metoda zbieżna z tzw. zapisem pionowym symboli, stosowanym w ramach polskiego systemu kart dokumentacyjnych [6, s. 93–94].

W zapisie poziomym symbole złożone charakteryzowały się bardzo rozbudowanymi konstrukcjami ze znakami łączącymi i grupowaniem. Stosowany zapis pionowy UKD cechuje się prostszą konstrukcją. Uproszczona została metodyka i gramatyka klasyfikowania. Zapis pionowy przyczynił się do wzmocnienia tematycznego i zwiększenia liczby punktów dostępu do katalogu [3, s. 20]. Symbole umieszczone w rekordach bibliograficznych stanowią w zapisie pionowym samodzielne (jednolite) klucze wyszukiwawcze. Każdy z nich jest prezentowany w kartotece wzorcowej UKD. Rozbicie konstrukcji złożonych na mniejsze jednostki znaczeniowe czyni symbole UKD przeszukiwanymi, a co za tym idzie, zwiększa się liczba wejść do systemu informacyjno-wyszukiwawczego. Zwiększa się tym samym funkcjonalność systemów wyszukiwawczych, efektywność i szybkość klasyfikowania. Zapisy są prostsze i znacznie bardziej zrozumiałe dla użytkownika. Zmniejsza się ryzyko popełnienia błędów, zarówno w procesie klasyfikowania, jak i wyszukiwania.

Zmianę zapisu symboli UKD z poziomego na pionowy poprzedzono analizą zapisu pionowego stosowanego w katalogach bibliotek polskich i zagranicznych. Analiza wskazała na niejednorodną metodę postępowania, uzależnioną od możliwości systemów zintegrowanych oraz specyficznych potrzeb określonych kategorii bibliotek.

Ze względów praktycznych nie ma możliwości przyjęcia jednego standardu zapisu symboli UKD dla wszystkich bibliotek w Polsce. Sposób zapisywania symboli obowiązujący w *Przewodniku Bibliograficznym* jest tylko rozwiązaniem sugerowanym dla innych bibliotek.

W zapisie pionowym stosowane są wszystkie symbole z tablic głównych (nr UDC-P058). Symbole poddziałów wspólnych z tablic pomocniczych stosowane są w wyborze. Symbole rozwinięte i złożone stosowane są zgodnie z przyjętą w Bibliotece Narodowej metodą zapisu pionowego i zapisuje się je w powtarzalnym polu 080. Ilustrują to poniższe przykłady:

- symbol prosty wyrażający socjologię, tj. pole 080 \$a 316;
- symbol prosty z poddziałem formy, wyrażający encyklopedię matematyki, tj. pole 080 \$a 51 [matematyka] pole 080 \$a (03) [encyklopedia];
- symbole rozwinięte utworzone na podstawie symbolu prostego oraz symboli poddziałów wspólnych miejsca (1/9); rasy, narodowości i grupy etnicznej (=...); czasu "..."; z kreską zero, np. symbol wyrażający biografie polskie 20 wieku, tj. 080 \$a 929-052(438)"19".

Do wyrażenia niepodzielnych pojęć, stanowiących nierozdzielną jednostkę znaczeniową, używa się symboli złożonych.

Zastosowanie zapisu pionowego zbiegło się z wygenerowaniem indeksu UKD w systemie INNOPAC/MILLENNIUM. Od maja 2011 r. jest on widoczny w OPAC. Indeks, w którym prezentowane są symbole UKD z rekordów bibliograficznych, pozwala na podglądanie i kopiowanie symboli UKD do rekordu bibliograficznego.

Znajdujące się w indeksie UKD w INNOPAC/MILLENNIUM symbole UKD pochodzą z rekordów bibliograficznych *Przewodnika Bibliograficznego* za okres od 2010 r. Przez indeks docelowo można będzie dotrzeć do symboli UKD ogłoszonych w *Przewodniku Bibliograficznym* od 2007 r. W związku z tym sukcesywnie przeprowadzana jest zamiana

zapisu z poziomego na pionowy w zeszytach *Przewodnika Bibliograficznego* z lat 2007–2010, tj. z czterech pierwszych lat obowiązywania tablic skróconych UDC-P058. Nie prowadzi się prac mających na celu zamianę zapisu symboli UKD z poziomego na pionowy w zeszytach *Przewodnika Bibliograficznego* wydanych przed 2007 r.

Brak zamieszczonych w *Przewodniku Bibliograficznym* przed 2007 r. symboli UKD w kartotece znacznie zubaża indeks. Rozważa się możliwość uporządkowania symboli UKD w zapisie poziomym ze względu na poszczególne wydania tablic UKD, z których pochodzą prezentowane tam symbole. Informacja taka umieszczona zostałaby w polu 080 \$2. W postulowanym zapisie symbole UKD z *Przewodnika Bibliograficznego* z lat 1949–1969 prezentowane w polu 080 podpolu \$a nie zostałyby uzupełnione podpołem \$2 z zawartością wskazującą na schemat klasyfikacji i wydanie. Pozostałe symbole w bazie byłyby prezentowane w indeksie UKD w następujący sposób: do symboli z tablic skróconych UKD obowiązujących w latach 1970-1978 w polu 080 podpolu \$2 dopisana zostałaby informacja o autoryzacji tego wydania tablic, tj. FID 424. Takie rozwiązanie zostałoby przyjęte również dla pozostałych wydań tablic skróconych UKD. I tak w polu 080 podpolu \$2 dopisano by w kolejności: dla lat 1979–1988 autoryzację FID 546; dla lat 1990–1997 autoryzację FID 667; dla lat 1998–2006 autoryzację UDC-P022; a dla okresu od 2007 r. autoryzację UDC-P058. Symbole z lat 1949–2006 prezentowane w indeksie UKD w INNOPAC/MILLENNIUM nie zostałyby natomiast umieszczone w kartotece wzorcowej UKD.

W indeksie UKD znajdują się również symbole UKD, nieumieszczone w kartotece UKD, ale występujące w wykazach działów UKD dla dokumentów ogłoszonych w *Bibliografii Dokumentów Elektronicznych*, *Bibliografii Dokumentów Kartograficznych* i *Bibliografii Wydawnictw Ciągłych*. Różnią się one od symboli występujących w zeszytach *Przewodnika Bibliograficznego* tym, że bezpośrednio po symbolu głównym umieszczone są odpowiednie poddziały wspólne formy, tj. w przypadku *Bibliografii Dokumentów Elektronicznych* – poddziału wspólnego formy (0.034) Dokumenty czytelne przez komputer, np. 316(0.034); w przypadku *Bibliografii Wydawnictw Ciągłych* – poddziału wspólnego formy (05) Czasopisma, np. 316(05); w przypadku *Bibliografii Dokumentów Kartograficznych* – poddziału wspólnego formy (084.3) Mapy. Plany, np. 912(438)(084.3).

Od 2013 r. również symbole UKD, nadawane przez Zakład Bibliografii Zawartości Czasopism, są prezentowane w systemie INNOPAC/MILLENNIUM. Bezpośrednio po symbolu głównym dodawany jest symbol poddziału wspólnego formy (045/046) Artykuły w prasie i czasopismach, np. 327(045/046).

Poza wyżej wymienionymi symbolami UKD, struktura systemu klasyfikacyjnego pozwalająca rozróżnić konteksty dziedzinowe wystąpień poszczególnych tematów została wykorzystana w ramach projektu SYNAT, część PASSIM. Rekordy powstające w ramach projektu SYNAT, część PASSIM są przygotowywane i prezentowane w systemie bibliotecznym MAK.

Przystępując do adaptacji formatu MARC 21 dla klasyfikacji (MARC 21 Format for Classification Data), odwołano się do zaleceń sformułowanych przez Ialę McIlwaine. Zgodnie z nimi zdefiniowany format musi zawierać odrębne elementy, pozwalające na prezentację:

- notacji zapewniającej dalszy podział symboli, tj. rozbudowę o kolejne symbole;
- relacji zachodzących pomiędzy elementami (symbolami) w symbolach złożonych;
- podziału hierarchicznego (w łańcuchu poprzedzającym);
- nagłówków (odpowiedników słownych, haseł indeksowych);
- odsyłaczy, not stosowania, not o zakresie, tekstów objaśniających;
- symboli odrzuconych i indeksów terminów z poprzednich (nieaktualnych) tablic [4, s. 236].

Format powinien:

- umożliwić przekazywanie użytkownikom informacji o zmianach w klasyfikacji;
- umożliwić utrzymanie tablic klasyfikacji;
- umożliwić kontrolę autorytatywną;
- wzmocnić tematyczny dostęp do katalogów;
- zwiększyć liczbę punktów dostępu do katalogów;
- stanowić pomoc dla klasyfikatora dzięki prezentacji uwag o stosowaniu i indeksu odpowiedników słownych;
- stanowić podstawę dla układu książek na półkach;
- umożliwić tworzenie podzbiorów klasyfikacji;
- umożliwić dostosowanie wielojęzycznych systemów klasyfikacji [4, s. 235–236].

Przeprowadzona w Bibliotece Narodowej adaptacja formatu MARC 21 dla klasyfikacji uwzględniła podstawowe wymagania stawiane kartotece wzorcowej, w tym notację rozróżniającą rodzaje symboli (symbole główne, symbole pomocnicze); zapis odpowiednika słownego symbolu; zapis odsyłaczy porównawczych, objaśnień i zaleceń dotyczących indeksowania; wskazanie wydania tablic, z których został zaczerpnięty użyty symbol.

Na strukturę rekordu wzorcowego UKD składają się następujące pola z formatu MARC 21 dla klasyfikacji:

MARC LEADER

008 Pole informacyjne rekordu, w którym umieszczono dane kontrolne

040 Instytucja sporządzająca rekord; zawiera siglum biblioteki, która sporządziła opis

084 Kod schematu klasyfikacji i identyfikator wydania tablic

153–553 Pola haseł głównych, w tym

153 Symbol klasyfikacji i odpowiednik słowny symbolu

353 Odsyłacz uzupełniający (zob. też), w którym zawarty jest tekst objaśniający oraz symbol klasyfikacji

453 Symbol odrzucony (początkowo planowano umieścić w polu 453 symbole zdezaktualizowane z poprzednich wydań tablic UKD. Wtedy jednak rekordy opisu z bazy katalogowej, stanowiące podstawę merytoryczną dla kartoteki wzorcowej, musiałyby zostać zreklasyfikowane. Takie prace nie są prowadzone w Bibliotece Narodowej)

553 Tropy, tj. symbol klasyfikacji z odpowiednikiem słownym symbolu

680 Nota stosowania

753 Termin indeksowy (hasło indeksowe) (W polu 753 \$u zapisana została również informacja o lokalizacji i dostępie do zasobów Internetu)

761 Instrukcja dalszego podziału i łączenia symboli z przykładami symboli.

Przykład rekordu wzorcowego UKD:

LDR #####nw++a22 #####n++4500

008 100430aaaaaaa

040 \$a WA N \$c WA N

084 \$a UDC \$cP058

153 \$a 004.42 \$j Programy komputerowe

553 \$a 519.85 \$j Programowanie matematyczne

753 \$a Komputery – programy

753 \$a Programy komputerowe

753 \$i Decyzje na poszczególne programy komputerowe znajdują się w Biuletynie UKD nr 3/2011 \$u <http://www.bn.org.pl/dla-bibliotekarzy/ukd/biuletyn-ukd>

761 \$i Programy komputerowe są grupowane ze względu na typ, który reprezentują. Stosowany jest symbol 004.42 oraz w drugim polu 080 symbol wskazujący na typ programu z działu 004, np.: \$e Word: 004.42 oraz 004.4'232, \$e PowerPoint 004.42 oraz 004.4'27, \$e Excel: 004.42 oraz 004.67.

W zawartości pól 680, 753, 761 uwzględniono, zgłoszone w przeprowadzonej wśród użytkowników UKD ankiecie (2008–2009 r.), uwagi i postulaty. W sugestiach powtarzały się uwagi o potrzebie uzupełnienia tablic UKD o noty stosowania, odsyłacze, przykłady stosowania, a także uzupełnienie indeksu przedmiotowego, w tym szczególnie o wyrazy bliskoznaczne. Indeks przedmiotowy do tablic skróconych postrzegany był jako mało szczegółowy, a odpowiedniki słowne niewystarczające do wyszukiwania w systemach komputerowych [2, s. 10]. W nowo utworzonej kartotece wzorcowej UKD, w odpowiedzi na wzmiankowane potrzeby, indeks terminów (pole 753) został rozbudowywany w kierunku uzupełnienia o formy synonimiczne oraz hasła przedmiotowe, a w polach 680 i 761 wpisano noty stosowania, instrukcje podziału i przykłady stosowania. W kartotece UKD umieszczono również wiele spośród do tej pory nieprezentowanych publicznie decyzji stosowania.

W kartotece UKD prezentowane są zarówno ujednolicone, wzorcowe symbole UKD, jak również ujednolicone odpowiedniki słowne i hasła indeksowe do symboli UKD. Zalety takiej prezentacji UKD dostrzegali Olgierd Ungurian, pisząc o indeksie alfabetyczno-przedmiotowym w postaci kartoteki, odzwierciedlającej aktualną zawartość zbioru informacyjnego. Własny indeks alfabetyczno-przedmiotowy w postaci kartoteki, odzwierciedlający aktualną zawartość zbioru, dopomaga użytkownikom w znalezieniu symbolu, pod którym mają szukać potrzebnej informacji, a klasyfikatorom ułatwia znakowanie, zapewniając jego jednolitość, a tym samym dołączanie nowych dokumentów do podobnych, już przechowywanych w zbiorze [8, s. 250].

Kartoteka wzorcowa UKD zapewnia:

- standaryzację klasyfikowania i metod wyszukiwania;
- spójność i kompatybilność klasyfikowania;
- przeszukiwanie zasobów informacyjnych za pomocą symboli UKD i terminów indeksowych skorelowanych z symbolami UKD [4, s. 237].

Przystępując do tworzenia kartoteki wzorcowej w Bibliotece Narodowej, odniesiono się do doświadczeń twórców kartotek wzorcowych UKD budowanych zarówno na podstawie MARC 21, jak również na własnych, lokalnych założeniach. Zwrócono uwagę

na doświadczenia szwajcarskich bibliotek technicznych, tworzących kartotekę wzorcową NEBIS oraz Biblioteki Narodowej Czech, tworzącej kartotekę wzorcową CZENAS. Ani w NEBIS, ani w CZENAS nie zastosowano formatu MARC 21 dla klasyfikacji. Szwajcarska Eidgenössische Technische Hochschule Zürich (twórca NEBIS) i Biblioteka Narodowa w Pradze (twórca CZENAS) zbudowały kartoteki o charakterze mieszanym. W stosowanym w Czechach formacie MARC 21 dla rekordu hasła wzorcowego umieszczone zostały zarówno hasła przedmiotowe (LCSH), jak też symbole UKD [1, s. 15]. Skorzystano również z doświadczeń twórców udostępnianej online kartoteki wzorcowej Biblioteki Politechniki Białostockiej, zbudowanej na podstawie formatu MARC 21 dla klasyfikacji. Wykorzystano w niej następujące pola formatu dla klasyfikacji: 153 Symbol klasyfikacji, 553 Tropy. W szczególny sposób potraktowane zostało pole 453, w którym w interpretacji Biblioteki Politechniki Białostockiej prezentowane są hasła indeksowe do symbolu. Inne polskie kartoteki, np.: kartoteka wzorcową UKD Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy – Biblioteki Głównej Województwa Mazowieckiego oraz kartoteka wzorcową UKD Biblioteki Uniwersytetu Szczecińskiego są prezentowane lokalnie, a ich struktura i zawartość znane są z referatów prezentowanych na ogólnopolskich warsztatach UKD.

Na zawartość kartoteki UKD w Bibliotece Narodowej składają się jednostki leksykalne tablic skróconych Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna: publikacja nr UDC-PO58 autoryzowana przez Konsorcjum UKD nr licencji UDC-2005/06. Wydanie skrócone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych [7]. Wymieniona edycja tablic UKD została opracowana w Bibliotece Narodowej na podstawie pliku wzorcowego Master Reference File (MRF), który zakupiono w 2005 r. w ramach umowy licencyjnej z Konsorcjum UKD. Nie jest to zbiór wszystkich symboli UKD z pliku wzorcowego (MRF), ponieważ zawiera ok. 12% z zasobu MRF, chronionego licencją UDC-P058.

Od listopada 2011 r. kartoteka jest udostępniona do przeglądania w zakładce BN/ Dla bibliotekarzy/UKD oraz na stronie Katalogi Biblioteki Narodowej. Symbole UKD umieszczone zostały w odpowiednich polach formatu MARC 21 dla klasyfikacji. Symbole UKD wprowadzane do rekordów bibliograficznych *Przewodnika Bibliograficznego* podlegają weryfikacji merytorycznej, a następnie są wprowadzane do kartoteki wzorcowej i uzyskują status ujednoliconych symboli wzorcowych. W Pracowni Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej w Instytucie Bibliograficznym Biblioteki Narodowej jest prowadzona kontrola symboli UKD w cyklu tygodniowym, wraz z kwalifikowaniem symboli UKD do zeszytów *Przewodnika Bibliograficznego*.

Nie ma w katalogu Biblioteki Narodowej narzędzi zapewniających automatyczną kontrolę symboli umieszczonych w rekordach bibliograficznych. Rekordy wzorcowe UKD nie są automatycznie wiązane z rekordami bibliograficznymi, co uniemożliwia prawidłowe funkcjonowanie kartoteki wzorcowej UKD. Kartoteka jest prowadzona w systemie MAK, natomiast rekordy bibliograficzne wprowadzane są w systemie INNOPAC/MILLENNIUM.

Kartoteka UKD prezentuje symbole UKD budowane zgodnie z przyjętą w Bibliotece Narodowej metodą zapisu pionowego symboli UKD. Baza zawiera:

- symbole podziałów wspólnych formy z tablic UDC-P058;

- symbole proste, rozwinięte i złożone z tablic UDC-P058;
- symbole rozwinięte i złożone zbudowane na podstawie tablic skróconych UDC-P058;
- hasła indeksowe do symboli UKD;
- noty stosowania;
- instrukcje dalszego podziału i łączenia symboli z przykładami.

Przygotowana w Bibliotece Narodowej kartoteka wzorcowa UKD zapewnia wyszukiwanie przez symbol UKD wpisane odpowiednio w polach: 153 Symbol UKD; 453 Symbol odrzucony; 553 Trop. W polach tych umieszczono także symbole z tablic skróconych UDC-P058 oraz symbole rozwinięte i złożone zbudowane przez wiązanie ze sobą jednostek leksykalnych tablic głównych i tablic pomocniczych. Wyszukiwanie odbywa się również za pomocą wyrażen języka naturalnego, tj. indeksu terminów (hasel indeksowych umieszczonych w polu 753) oraz wybranych słów z rekordu wzorcowego. Hasłami indeksowymi są terminy występujące w indeksie przedmiotowym UKD do tablic skróconych UDC-P058, w zrabie głównym tablic skróconych UDC-P058 oraz wyrażenia słowne odwzorowujące symbole rozwinięte i złożone, zbudowane na podstawie już istniejących symboli głównych i pomocniczych.

Indeks przedmiotowy wymienia w układzie alfabetycznym zarówno wyrażenia występujące w odpowiednikach słownych symboli UKD, jak i ich synonimy lub wyrażenia bliskoznaczne. Włączono do niego również inwersyjne zapisy hasel wielowyrazowych, co pozwala odnaleźć je pod każdym znaczącym elementem składowym hasła [5, s. 81]. Indeks ma za zadanie ułatwienie użytkownikom orientacji, co do zlokalizowania w tablicach UKD poszukiwanych zagadnień czy tematów. Jest on spisem alfabetycznym nazw pojęć występujących w odpowiednikach słownych tablic UKD, od których kieruje użytkownika pod właściwe symbole cyfrowe.

W indeksie terminów (pole 753) znajdują się:

- terminy jednowyrazowe, np. filozofia;
- terminy wielowyrazowe, np. gospodarka morska;
- terminy z określnikami, np. węgiel kamienny – złoża;
- terminy odsyłające do instrukcji dalszego podziału, umieszczonej w polu 761 (Rozbudowa), np.: wojna domowa w Rwandzie (od 1990 r.) zobacz rozbudowę 94(675.98)19”.

Rekordy wzorcowe UKD są prezentowane online na dwa sposoby. W pierwszym sposobie prezentowane są etykiety: Symbol UKD; Nie używaj (symbol UKD odrzucony); Trop UKD; Uwaga (nota stosowania); Hasło (termin indeksowy); Rozbudowa (instrukcja rozbudowy wraz z przykładami). W drugim sposobie prezentowane są oznaczone numerycznie etykiety pól i podpól formatu MARC21.

Przykład rekordu wzorcowego UKD z wykorzystaniem maski z nazwami słownymi pól wygląda następująco:

Symbol UKD 27-36 Święci
 Symbol UKD odrzucony (NU) 271.2-36
 Trop UKD 27-558.6/.7 Beatyfikacja. Kanonizacja

Nota stosowania Poddziału analitycznego 27-36 nie dopisuje się do symboli poszczególnych wyznań chrześcijańskich

Termin indeksowy Błogosławieni

Termin indeksowy Święci

Instrukcje rozbudowy Duchowość św. Franciszka z Asyżu: 27-36 oraz 272-58;

Ten sam rekord z oznaczeniem numerycznym etykiet pól i podpól:

153 \$a 27-36 \$j Święci

453 \$a 271.2-36

553 \$a 27-558.6/.7 \$j Beatyfikacja. Kanonizacja

680 \$i Poddziału analitycznego 27-36 nie dopisuje się do symboli poszczególnych wyznań chrześcijańskich

753 \$a Błogosławieni

753 \$a Święci

761 \$e Duchowość św. Franciszka z Asyżu: 27-36 oraz 272-58.

Kartoteka wzorcowa UKD w Bibliotece Narodowej jest na bieżąco uzupełniana o rekordy wzorcowe oraz kontrolowana przez Pracownię UKD. Wszystkie symbole z rekordów bibliograficznych *Przewodnika Bibliograficznego* są sprawdzane pod kątem ich zgodności z rekordami wzorcowymi UKD. W trakcie cotygodniowej weryfikacji rekordów bibliograficznych dla *Przewodnika Bibliograficznego*, do zasobu kartoteki wzorcowej UKD wprowadzane są nowe rekordy wzorcowe.

Podsumowując, kartoteka wzorcowa w obecnym kształcie jest rodzajem słownika UKD i nie jest automatycznie powiązana z rekordami bibliograficznymi. Pożądane jest stworzenie kartoteki w systemie, w którym następuje automatyczne powiązanie symboli kartoteki wzorcowej z symbolami umieszczonymi w rekordach bibliograficznych. Pozwoliłoby to na bezpośrednie pobieranie symboli klasyfikacji z rekordu wzorcowego do rekordu bibliograficznego, wyeliminowanie błędów, kontrolę i ujednoczenie rekordów.

Bibliografia

1. HYS Jolanta, KWIATKOWSKA Joanna. Kartoteka wzorcowa Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej w Bibliotece Narodowej Czech w Pradze. *Bibliotekarz*. 2009, nr 2, s. 14-18. ISSN 0208-4333.
2. HYS Jolanta, KWIATKOWSKA Joanna. Stosowanie Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej w polskich bibliotekach – analiza ankiety. *Bibliotekarz*. 2010, nr 4, s. 6-12. ISSN 0208-4333.
3. HYS Jolanta, KWIATKOWSKA Joanna. Zapis pionowy UKD w „Przewodniku Bibliograficznym”. *Bibliotekarz*. 2011, nr 3, s. 20-23. ISSN 0208-4333.
4. MCILWAINE Ia C. *The Universal Decimal Classification. A guide to its use*. Haga: UDC Consortium, 2007. ISBN 9789080615236; 9080615234.
5. SOSIŃSKA-KALATA Barbara. *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna. Podręcznik*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 1993. ISBN 83-85778-07-1.
6. ŚCIBOR Eugeniusz. *Przegląd zastosowań UKD w zautomatyzowanych systemach informacji*. Warszawa: Instytut Informatyki, Technicznej i Ekonomicznej, 1972.

7. TUROWSKA Teresa, HYS Jolanta, KWIATKOWSKA Joanna (oprac.). *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna. Publikacja nr UDC-P058 autoryzowana przez Konsorcjum UKD nr licencji UDC-2005/06. Wydanie skrócone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych.* Warszawa: Biblioteka Narodowa, 2006. ISBN 83-7009-447-3.
8. UNGURIAN Olgierd. *Wprowadzenie do uniwersalnej klasyfikacji dziesiętnej.* Warszawa: Wydawnictwa Komunikacji i Łączności, 1978.